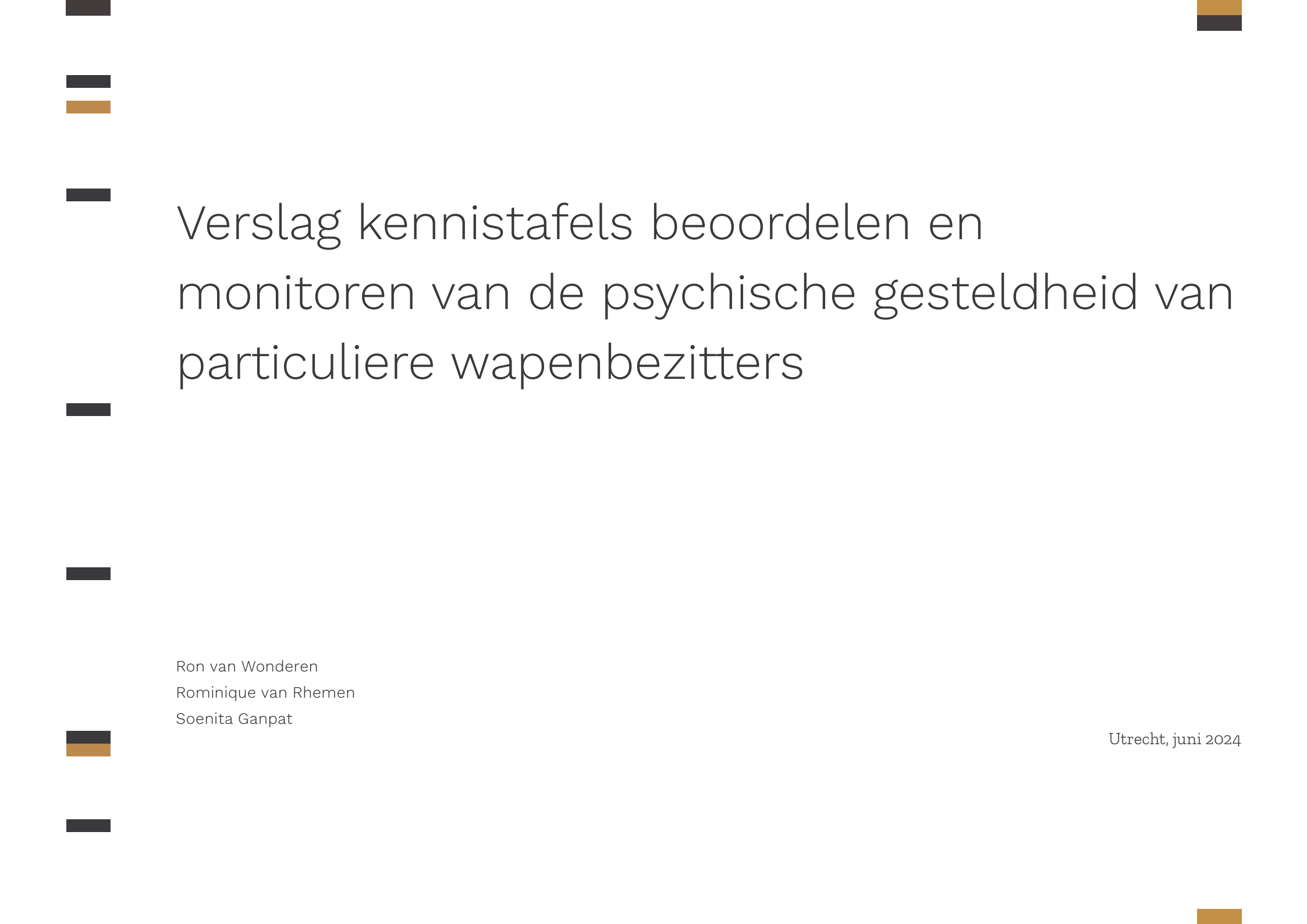

Ron van Wonderen
Rominique van Rhemen
Soenita Ganpat

Verlag kennistafels beoordelen en monitoren van de psychische gesteldheid van particuliere wapenbezitters

Verlag kennistafels beoordelen en monitoren van de psychische gesteldheid van particuliere wapenbezitters

Ron van Wonderen
Rominique van Rhemen
Soenita Ganpat

Utrecht, juni 2024

Inhoud

Samenvatting	4
1 Introductie	6
1.1. Achtergrond en aanleiding	6
1.2. Probleemstelling en onderzoeksvragen	7
1.3. Onderzoeksopzet	7
2 Resultaten kennistafels	9
2.1. Kennistafels 1 en 2	9
2.2. Kennistafel 3	16
Bijlage Referenties	22

Samenvatting

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum heeft het Verwey-Jonker Instituut drie kennistafels georganiseerd waarbij in de tweede en derde sessie is voortgebouwd op de inzichten uit de voorgaande sessie(s). In de kennistafels stond de volgende probleemstelling centraal: *'Hoe kan de psychische gesteldheid van particuliere wapenbezitters bij de aanvraag van een vergunning en gedurende de looptijd van een vergunning worden vastgesteld en gemonitord om risico's van legaal wapenbezit tot een minimum te beperken?'* Aan de kennistafels is deelgenomen door experts die zich onderscheiden door hun kennis op het gebied van psychische gezondheid, geestelijke gezondheidszorg of forensische zorg; het ontwikkelen, afnemen en beoordelen van selectie- en risicotaxatie instrumenten; en door experts die eerder betrokken zijn geweest bij het ontwikkelen en evalueren van instrumenten om de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters te beoordelen en/of die kennis hebben over de huidige processen bij het aanvragen van wapenvergunningen en intrekking daarvan. Concreet is aan de experts gevraagd om te reflecteren op de volgende deelvragen:

- Welke aspecten van de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters moeten worden beoordeeld om de risico's van legaal wapenbezit tot een minimum te beperken?
- Hoe kunnen deze aspecten van de psychische gesteldheid zo goed mogelijk worden beoordeeld?
- Wat is er nodig om een optimale beoordelingssystematiek voor de beoordeling en monitoring van de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters in de praktijk vorm te geven?

Aan de experts is nadrukkelijk gevraagd om niet te denken vanuit beperkingen (zoals kosten of benodigde capaciteit) maar vanuit wat in de ideale situatie nodig is om een optimale beoordelingssystematiek voor de beoordeling en monitoring van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters in de praktijk vorm te geven. De reflecties van de experts op de deelvragen komen uitgebreid aan de orde in het verslag van de kennistafels. Op basis hiervan zijn een aantal aandachtspunten te formuleren voor beleid. Voor meer details wordt verwezen naar het verslag.

- Het ontwikkelproces van een beoordelingssystematiek omvat meer dan alleen het ontwikkelen van een valide meetinstrumentarium. Het is belangrijk om als eerste stap bij het ontwikkelproces van een nieuwe beoordelingssystematiek helder te krijgen wat je precies wilt voorspellen. Wat wil je bereiken met je instrumentarium, wat zijn de doelen? Stel strakke definities op van wat je wilt voorspellen en de elementen die een rol spelen bij die voorspelling. Stel ook vast: wat is de huidige stand van zaken in de wetgeving en wat wil de maatschappij? Het zou nuttig zijn als er wettelijke kaders worden meegegeven omtrent wat bij de beoordeling bevestigd moet én mag worden. Denk vooraf ook na over de vraag 'wat is precies het criterium om iemand wel of geen wapenvergunning toe te kennen' en neem daarover een besluit. Waar wil je de grens leggen? Wat betekent precies 'geringe twijfel'? Hoe streng of hoe soepel wil je daarbij zijn?
- Als daar grip op is, dan kan als volgende stap de systematische ontwikkeling van de beoordelingssystematiek worden opgepakt door een projectteam waarbinnen verschillende expertises en verschillende ervaringen zijn verenigd. Gezien alle complexiteit is het aan te bevelen om het ontwikkelproces niet gefragmenteerd uit te voeren. Dus niet: 'organisatie X doet de inhoud', 'organisatie Y doet evaluatie', 'organisatie Z doet het proces', 'weer een andere partij doet de techniek'. Beter zou zijn om het ontwikkelproces gezamenlijk en integraal op te pakken.

- De beoordelingssystematiek dient te worden ontwikkeld op basis van zowel wetenschappelijk evidentie als op basis van de benodigde toepasbaarheid en het gebruik daarvan. De ontwikkeling vereist systematisch onderzoek. Mogelijk zal zo'n systematisch onderzoek opleveren dat niet één instrument nodig is, maar een trapsgewijs systeem van initiële screening en vervolgens stappen van steeds intensiever onderzoek. De ontwikkeling van het systeem gaat hand in hand met onder meer de ontwikkeling van een handboek, (semi-) gestructureerde vragenlijsten, observatielijsten voor huisbezoeken, opleidingen, interviews.
- Er is al veel kennis ontwikkeld ten behoeve van het screening instrument dat eerder is gebruikt. Daarbij is volgens experts gedegen onderzoek gedaan naar de factoren die de psychische gesteldheid bepalen. Ga dit onderzoek niet opnieuw doen, maar benut het bij de ontwikkeling van een nieuw instrument. Inventariseer en gebruik daarnaast ook actuele kennis, want er is volgens de experts sinds de ontwikkeling van de e-screener veel nieuwe kennis ontwikkeld.
- Denk aan de voorkant al goed na over de implementatie van het instrumentarium. Bij de ontwikkeling van het instrumentarium is het bijvoorbeeld belangrijk (en ingewikkeld) om deze inclusief te maken voor verschillende groepen mensen (zoals naar sekse, herkomst, leeftijd).
- Een optimale beoordelingssystematiek vereist naast een screening instrument waarbij informatie over iemand in een vragenlijst wordt ingevuld, gecombineerd of aangevuld uit andere bronnen, in ieder geval óók verdiepende gesprekken met een of meer externe beoordelaars. Daarbij heeft het voeren van een gestructureerd interview door minimaal twee beoordelaars met complementaire competenties (naast een gedragsdeskundige bijvoorbeeld een beoordelaar met specifieke expertise op wapengebruik) die met elkaar kunnen overleggen de voorkeur. De beperkt beschikbare capaciteit bij gedragsdeskundigen voor deze verdiepende gesprekken zorgt voor een dilemma volgens de experts. In de ontwikkelfase moet hierover goed worden nagedacht. Volgens de experts dient bekeken te worden of een verdiepend gesprek met alle (aspirant) wapenbezitters gehouden

moet worden of alleen indien uit screeningsvragen of uit andere bronnen contra-indicaties naar voren komen. De afweging is hierbij onder meer dat in verdiepende gesprekken mogelijke contra-indicaties naar boven kunnen komen die niet zijn gebleken in de screening. Anderzijds moet een oplossing worden gevonden hoe om te gaan met de beperkt beschikbare capaciteit voor verdiepende gesprekken.

1 Introductie

1.1. Achtergrond en aanleiding

Het legale bezit van wapens kan veiligheidsrisico's met zich meebrengen. Het reguleren van wapenbezit wordt cruciaal geacht om deze veiligheidsrisico's zoveel mogelijk te beperken. Het schietincident in Alphen aan de Rijn heeft laten zien dat de impact van schietincidenten met legale wapens aanzienlijk kan zijn. Op 9 april 2011 opende Tristan van der V. het vuur in winkelcentrum De Ridderhof in Alphen aan den Rijn, waarbij zes mensen omkwamen en zestien gewond raakten, voordat hij zichzelf van het leven beroofde. Van der V. maakte op die dag gebruik van drie vuurwapens (een pistool, een revolver en een semi-automatisch geweer) waarvoor hij een wapenvergunning had (ook wel wapenverlof genoemd), terwijl hij schizofrenie had en behandeld werd bij een GGZ-instelling (Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2011). Het incident leidde tot discussies over wapenvergunningen en mentale gezondheidszorg in Nederland.

De Onderzoeksraad voor Veiligheid concludeerde onder meer in 2013 dat het schietincident in Alphen aan de Rijn aantoonde dat de risico's van legaal wapenbezit werden onderschat. Dit legde met name de noodzaak bloot van een kritische herziening van procedures om de veiligheidsrisico's in de samenleving te beperken en preventieve maatregelen te treffen tegen dergelijke tragische gebeurtenissen. Ondanks dat het incident meer dan 13 jaar geleden plaatsvond, is het evident dat de gevolgen nog steeds merkbaar zijn. Zo ervaren bijvoorbeeld vandaag de dag sommige nabestaanden en overlevenden nog steeds psychische problemen als gevolg van dit traumatische voorval.

De overheid draagt de maatschappelijke verantwoordelijkheid om risico's van legaal wapenbezit zoveel mogelijk te beperken. Het is hierbij van belang om te weten hoe het gesteld is met de psychische gezondheid van legale wapenbezitters. Een van de manieren die is toegepast om te bepalen of bij een wapenaanvrager sprake is van verhoogd risico op gevaarlijk gebruik of misbruik van wapens of munitie betreft de zogenaamde e-screener. Dit is een digitale psychologische screening/een digitale vragenlijst bestaande uit circa 100 items, ontwikkeld door onder meer het Trimbos-instituut, en geëvalueerd door TNO (zie bijvoorbeeld het TNO-rapport, 2020). Echter, in juli 2022 heeft de minister van Justitie en Veiligheid de e-screener opgeschort op basis van de conclusies in een deskundigenonderzoek dat was aanbevolen door de Rechtbank Den Haag in een kort geding.

Het verkrijgen van inzicht in de mentale gezondheid van (aspirant) wapenbezitters is nog steeds onderwerp van discussie, wat laat zien dat er nog geen optimale oplossing is gevonden voor het beoordelen en monitoren van de psychische gesteldheid van wapenbezitters. Momenteel is nog onduidelijk hoe een optimale systematiek in de praktijk vorm te geven is.

Doelstelling van het onderzoek

De onderhavige verkenning richtte zich op het inventariseren van bestaande inzichten met betrekking tot effectieve methoden voor het beoordelen van de psychische gesteldheid. Hiertoe is bestaande kennis van experts verzameld over hoe de psychische gesteldheid van particuliere wapenbezitters kan worden vastgesteld en gemonitord, om de risico's van wapenbezit tot een minimum te beperken. Ook beschrijven we handvatten voor wat er nodig is om een optimale beoordelingssystematiek voor de beoordeling en monitoring van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters in de praktijk vorm te geven en in hoeverre hiertoe aanvullend onderzoek noodzakelijk is.

1.2. Probleemstelling en onderzoeksvragen

In het onderzoek stond de volgende probleemstelling centraal: *Hoe kan de psychische gesteldheid van particuliere wapenbezitters bij de aanvraag van een vergunning en gedurende de looptijd van een vergunning worden vastgesteld en gemonitord om risico's van legaal wapenbezit tot een minimum te beperken?*

De bovenstaande probleemstelling heeft geleid tot de volgende vier algemene onderzoeksvragen:

1. Welke aspecten van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters moeten worden beoordeeld om de risico's van legaal wapenbezit tot een minimum te beperken?
2. Hoe kunnen deze aspecten van de psychische gesteldheid zo goed mogelijk worden beoordeeld?
3. Wat is er nodig om een optimale beoordelingssystematiek voor de beoordeling en monitoring van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters in de praktijk vorm te geven?
4. Hoe reflecteren partijen die al eerder betrokken zijn geweest bij het ontwikkelen en evalueren van instrumenten om de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters te beoordelen op de uitkomsten van de bovenstaande onderzoeksvragen?

Op basis van de vier algemene vragen hebben de onderzoekers meer specifieke vragen voorgelegd aan de experts. Deze vragen komen aan de orde in hoofdstuk 2.

1.3. Onderzoeksopzet

Om op de onderzoeksvragen te kunnen reflecteren zijn drie kennistafels georganiseerd. Diverse experts uit relevante vakgebieden namen hieraan deel. Ter voorbereiding op de kennistafels is een beperkte deskresearch uitgevoerd; zie

bijlage 1 voor de geraadpleegde literatuur. De selectie van experts voor deelname aan de kennistafels is bepaald op basis van professionele achtergrond, ervaring en eerdere bijdragen aan het vakgebied én de relevantie van hun expertise om te kunnen reflecteren op de onderzoeksvragen. De uiteindelijke selectie van experts is in overleg met de opdrachtgever bepaald.

Kennistafel I (Onderzoeksvraag 1-2)

De primaire doelstelling van de eerste expertsessie was het verzamelen van input door experts over onderzoeksvragen 1 en 2: *Welke aspecten van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters moeten worden beoordeeld om de risico's van legaal wapenbezit tot een minimum te beperken? En; hoe kunnen deze aspecten zo goed mogelijk worden beoordeeld? Vanwege de onderlinge samenhang zijn in de eerste expertsessie beide onderzoeksvragen aan de experts voorgelegd.*

Kennistafel II (Onderzoeksvraag 3)

De focus van de tweede expertsessie lag op het bespreken van onderzoeksvraag 3: *Wat is er nodig om een optimale beoordelingssystematiek voor de beoordeling en monitoring van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters in de praktijk vorm te geven?*

Kennistafel III (Onderzoeksvraag 4)

De reflectiesessie (onderzoeksvraag 4) had als vraag *Hoe reflecteren experts die al eerder betrokken zijn geweest bij het ontwikkelen en evalueren van instrumenten om de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters te beoordelen op de uitkomsten van de eerste twee expertmeetings? Herkennen de experts de bevindingen? Daarbij is nadrukkelijk stil gestaan bij mogelijke aanvullingen en eventuele kritische noten.*

Deelnemers aan de kennistafels

Aan de eerste twee expertsessies is deelgenomen door acht experts (sessie 1) respectievelijk zes experts (sessie 2) die zich onderscheiden door hun kennis op het gebied van:

- Psychische gezondheid, geestelijke gezondheidszorg of forensische zorg.
- Het ontwikkelen, afnemen en beoordelen van selectie- en risicotaxatie instrumenten; en vuurwapengeweld.

Aan de derde expertsessie hebben zes experts deelgenomen die eerder betrokken zijn geweest bij het ontwikkelen en evalueren van instrumenten om de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters te beoordelen en/of die kennis hebben over de huidige processen bij het aanvragen van wapenvergunningen en intrekking daarvan. De experts die aan de drie sessies hebben deelgenomen zijn werkzaam voor universiteiten, kennisinstituten of uitvoerende organisaties waarin medewerkers over vuurwapens kunnen beschikken, zoals politie en defensie.

2 Resultaten kennistafels

Dit hoofdstuk is een verslag van de ideeën, opvattingen en suggesties die de deelnemende experts aan de drie kennistafels hebben ingebracht in reactie op de voorgelegde vragen. De betreffende vragen worden in *italic* weergegeven. Aan de experts is nadrukkelijk gevraagd om niet te denken vanuit beperkingen (zoals kosten of benodigde capaciteit) maar vanuit wat in de ideale situatie nodig is om een optimale beoordelingssystematiek voor de beoordeling en monitoring van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters in de praktijk vorm te geven. De inbreng door experts die betrekking heeft op specifieke inhoudelijke issues is omwille van de overzichtelijkheid en leesbaarheid geclusterd in bullits.

2.1 Kennistafels 1 en 2

Wat omvat volgens u 'psychische gesteldheid'? Wat is hierbij van belang? Wat is bekend over de relatie tussen psychische gesteldheid en wapenmisbruik? Welke aspecten van psychische gesteldheid zijn gerelateerd aan risico's en moeten worden gemonitord? Welke andere risico's zijn er voor mogelijk wapenmisbruik?

- Psychische gesteldheid is geen dichotomie maar eerder een continuüm. In de praktijk wordt psychische gesteldheid volgens de experts vaak gelijkgesteld aan het wel of niet hebben van een psychiatrische stoornis. Dit is een dichotoom idee: als iemand een stoornis heeft, dan is dat slecht nieuws. En als iemand geen stoornis heeft, dan is het oké. In werkelijkheid werkt dit niet zo. In de eerste plaats zijn psychiatrische stoornissen niet dichotoom, maar het is een soort continuüm. Dat wil zeggen dat een psychische stoornis een spectrum kan betreffen met symptomen of verschijnselen van

op- of aflopende ernst. Daarnaast zijn bij psychische gesteldheid aspecten relevant die niet gerelateerd zijn aan psychische stoornissen maar wel relevant zijn voor het kunnen ontstaan van risico's. Bijvoorbeeld, iemand die geen psychische stoornis heeft en ook niet heeft gehad, maar die op een bepaald moment heel boos is, dat is ook een psychische gesteldheid die het risico op wapenmisbruik zou kunnen vergroten. Dus psychische gesteldheid is heel breed. Dat kan verdriet zijn, wanhoop, boosheid, zelfs verliefdheid. Het is heel ingewikkeld om daar kaders aan te geven.

- Risico's als gevolg van een stoornis hangen mede af van hoe lang geleden deze speelde. Of iemand korter of langer geleden een psychische stoornis heeft gehad maakt volgens de experts uit voor de mogelijke risico's als gevolg van deze stoornis. Bijvoorbeeld, als iemand lang geleden PTSS klachten (een psychische aandoening die kan ontstaan na het meemaken van schokkende, traumatische ervaringen) heeft gehad, dan is dat minder relevant als risico-indicator dan als iemand nu PTSS klachten heeft. Als PTSS klachten langer geleden speelden, dan is er echter wel sprake van een kwetsbaarheid die de kop kan opsteken als het minder goed gaat met iemand.
- Kijk naar de voorgeschiedenis van een persoon. Zijn er patronen van probleemgedrag, crimineel gedrag, of middelen misbruik? Dat laat volgens de experts iets zien over een kwetsbaarheid bij iemand. Op het moment dat het wat minder goed gaat met iemand kan het zijn dat die factoren zich weer versterken, de kop opsteken en dus verhoging van de risico's veroorzaken.
- Kijk ook naar levensomstandigheden, sociale omgeving en coping strategieën. De term 'psychische gesteldheid' geeft volgens de experts een vertekend beeld, omdat deze vooral de nadruk legt op psychische stoornissen. Dit betekent niet dat men psychische stoornissen kan negeren, want als iemand écht emotioneel instabiel is, dan is dat wel degelijk een contra indicator voor het verlenen van een wapenvergunning. Psychische

gesteldheid is belangrijk, maar het moet altijd gaan om de psychische gesteldheid in de context van waar iemand zich in bevindt. Die context wordt vaak vergeten. Als mensen scoren op de aanwezigheid van risicofactoren, dan is er dus een potentieel risico. Maar bij daadwerkelijk risico gaat het altijd om de psychische gesteldheid binnen de context. Zo moet het bij de inschatting van mogelijke risico's niet alleen gaan om de psychische stoornis zelf, maar vooral ook om hoe mensen met de stoornis omgaan. De omgeving, het sociale netwerk en coping mechanismen van personen zijn daarbij belangrijk. Ook: wat zijn de mogelijkheden voor coping? Heeft een persoon een sociaal netwerk waar hij of zij op kan terugvallen? Hoe is de woonomgeving, hoe ziet iemands dagelijks leven er uit? Het is daarom belangrijk om in kaart brengen wat iemands sociale netwerk is, maar ook wat de houding van het individu daarbinnen is. Hoe staat iemand er zelf in? Dan gaat het dus ook over factoren die veel meer gaan over het hier en nu. Hoe functioneert iemand in een sociaal netwerk? Hoe staat het op dit moment met iemands middelen gebruik/misbruik?

- Levensomstandigheden en sociale omgeving kunnen zowel beschermende factor als risicofactor zijn. Iemand kan nog zo psychisch gezond zijn, als hij of zij in een slechte sociale of fysieke omgeving terecht komt, kan dat volgens de experts toch de risico's voor de psychische gesteldheid vergroten. Anderzijds kan bij iemand die minder psychisch gezond is, een positieve omgeving beschermend zijn.
- De eigen instelling van een persoon is relevant. Iemand kan een groot aantal goedbedoelende personen om zich heen hebben die zeggen 'als je wilt praten, kom met me praten'. Maar het moet volgens de experts ook zo zijn dat iemand zich wil én laat beïnvloeden door zijn omgeving. Als iemand het belang hiervan niet inziet of niet gebruikt, dan heeft hij daar niets aan. Als iemand zegt 'ik heb een sociaal netwerk' of 'ik beschik over sociale ondersteuning' dan is dat niet voldoende: je moet als beoordelaar vaststellen of die persoon daar dan ook actief gebruik van maakt.

- Psychische belastbaarheid is volgens de experts eveneens een factor die relevant is om mee te nemen in de beoordeling van (aspirant) wapenbezitters. Psychische belastbaarheid gaat over het effect van wat mensen hebben meegemaakt of kunnen meemaken op hun functioneren in werk, gezin of samenleving. Wat heeft iemand meegemaakt in zijn leven en hoe gaat iemand daarmee om? Hoe functioneren mensen onder druk, wat is hun stressbestendigheid of spanningsgevoeligheid? En: welke coping strategieën hanteren mensen in stressvolle situaties? In professionele organisaties wordt dit voor functies waarbij men de beschikking krijgt over een wapen, uitgevraagd in persoonlijke gesprekken. Of bijvoorbeeld in een rollenspel waarbij iemand wordt geconfronteerd met een situatie onder druk, zoals een tegenspeler die heel boos is. Hoe ga je daar dan mee om?
- Impulsiviteit van gedrag. Er zijn volgens de experts weinig studies gedaan naar de relatie tussen psychische gesteldheid en misbruik van vuurwapens. Bovendien zijn deze studies vaak Amerikaans. Ze zijn daarmee niet helemaal vergelijkbaar met de situatie in Nederland of Europa, omdat in de VS het vuurwapenbezit -en gebruik veel hoger ligt. In studies die zijn uitgevoerd zijn geen directe verbanden gevonden tussen vuurwapenmisbruik en langdurige psychische klachten. Wel lijkt er enig verband te zijn tussen depressie, PTSS en zelfdoding met vuurwapens. Als het gaat om vuurwapenmisbruik richting anderen, dan komt *impulsiviteit van gedrag* bovendien als belangrijke voorspeller. Hoe impulsief is iemand, hoe reageert iemand op situaties die diegene emotioneel raken, in hoeverre kan iemand zichzelf in de hand houden?
- Beperkte base rate vuurwapenmisbruik. Het misbruik van vuurwapens onder burgers die een vergunning hebben gekregen is niet precies bekend. Op basis van de bij hen beschikbare informatie oordelen de experts dat het aantal incidenten van vuurwapenmisbruik door legale wapenbezitters waarschijnlijk te beperkt is om statistische analyses op uit te kunnen voeren. Er is daardoor sprake van een 'base rate' die te laag is om onderscheid te kunnen maken tussen risicofactoren. Dat wil zeggen, er is te weinig data beschikbaar om zulke incidenten op basis van risicokenmerken

goed te kunnen voorspellen ('base rate fallacy'). Er is hierom weinig bekend over de risico's voor het misbruik van vuurwapens door particulieren. Als vergelijkbaar in dit opzicht noemen de experts het plakken van risicokenmerken op mensen die een terroristische daad plegen. Risicokenmerken zijn niet zo relevant als voorspeller, maar wel relevant om terug te kijken: wat is er gebeurd in het leven dat het tot deze daad heeft kunnen leiden?.

Zijn er volgens de experts bepaalde theorieën of methodieken die op dit moment worden gebruikt bij het beoordelen, selecteren of monitoren van psychische gesteldheid die mogelijk relevant zouden kunnen zijn voor het beoordelen van (aspirant) wapenbezitters?

- De preventieve kant van meten is volgens de experts belangrijk. Positieve psychologie, niet vanuit de klachten redeneren maar vanuit 'wat heb je nodig, wat houdt je op de been'. De 'Sense of Coherence' theorie gaat uit van het idee dat de zienswijze van iemand op het leven bepaalt of men met ellende kan omgaan. Een ander model is afkomstig vanuit de arbeids- en organisatie theorie, namelijk het 'Job Demands-Resources' model. Dit model kijkt naar hoe mensen op de been kunnen blijven ondanks de stressoren waarmee ze te maken hebben op hun werk. Ook het criterium 'sociaal functioneren' wordt gebruikt, dat is het kunnen werken in teams onder hoge druk. Sense of coherence komt voor als een van de karaktereigenschappen in de 'Temperament en Karakter Vragenlijst (TCI)'. De TCI is een instrument om persoonlijkheid en karakter te meten van zowel de algemene bevolking als mensen met psychiatrische klachten. Het brengt de psychische gesteldheid in de breedste zin van het woord inzichtelijk in kaart. In Nederland is de verkorte TVI TCI beschikbaar. Het is volgens de experts binnen de psychologie een valide instrument gebleken.
- In forensische zin zijn er volgens de experts twee dominante theorieën waar veel discussie over is. De eerste theorie betreft het 'Risk Need Responsivity' model van Andrews en Bonta. Deze is gefocust op risico's en op de kans op recidive van delicten. En er is het Good Lives model. Dat

model focust op de andere kant: wat is iemands kracht, wat zijn iemands vaardigheden waardoor ze niet zullen recidiveren? De theorieën lijken lijnrecht tegenover elkaar te staan, maar als je er wat dieper in duikt, dan zeggen ze eigenlijk dezelfde dingen. Met een negatieve klank of met een positieve klank worden in deze theorieën dezelfde elementen in kaart gebracht.

- Hoe is iemands persoonlijkheid? De Big Five theorie gaat uit van min of meer stabiele karaktereigenschappen. Het betreft geen psychiatrische diagnose, maar wel een maat voor mogelijke risico's. Kijk volgens de experts dan niet alleen naar risico's maar ook naar bescherming. Bijvoorbeeld, als iemand de neiging heeft om enigszins depressief of zonderling te zijn, maar tegelijkertijd wel gewoon familie en vrienden heeft die hem in de gaten houden en met hem praten. Dan is het afbreukrisico kleiner. Eén van de experts noemt dit ook de charme van het eerder genoemde Job-Demands Resources model. Misschien gaat het niet altijd even goed aan de ene kant, maar wat staat er tegenover aan de plus kant waar iemand juist stabiliteit en kracht aan ontleent?

Zijn er volgens de experts nog andere zaken die belangrijk zijn voor het beoordelen van (aspirant) wapenbezitters?

- Een dilemma bij het beoordelen van (aspirant) wapenbezitters waar volgens de experts naar gekeken moet worden is 'selecting in' of 'selecting out'. Bij 'selecting out' wordt de aanvrager gescreend op een aantal specifieke afbreukrisico's. Als bij een aanvrager sprake is van zo'n afbreukrisico, bijvoorbeeld een bepaalde psychiatrische problematiek, dan wordt de aanvraag voor de vergunning afgewezen. 'Selecting in' gaat uit van het omgekeerde principe: een aanvrager kan een positieve beoordeling krijgen op zijn aanvraag indien de betreffende persoon voldoet aan een set van meerdere geschiktheidscriteria. Als het principe van 'selecting in' wordt gehanteerd dan zullen aanvragers uitgebreider psychologisch moeten worden onderzocht dan indien wordt uitgegaan van 'selecting out'.

- Een van de experts suggereert om in het beoordelingsproces ook de psychische leeftijd / intelligentie (naast kalenderleeftijd) van aanvragers mee te nemen. Het IQ kan bijvoorbeeld worden gemeten d.m.v. een capaciteiten-test. Maar dan moet je ook nadenken over waar de grens ligt (IQ 70, 80)?
- Een van de experts benoemt de mogelijkheid om in onderzoek naar casuïstiek over wapenvergunninghouders waarin het mis, of bijna mis, is gegaan te checken of er aanwijzingen gevonden kunnen worden in de vragenlijstantwoorden van personen. Kun je dan bepaalde factoren naar boven krijgen? De informatie die daarbij naar boven komt zou handvatten kunnen geven om bepaalde aspecten vaker uit te vragen dan één keer per jaar. Naar de indruk van de expert is het aantal incidenten met legale vuurwapens op jaarbasis te beperkt om statistische verbanden te kunnen leggen met onderliggende factoren. Daarom zou het meerwaarde kunnen hebben om naast moord of andere ernstige incidenten met legale vuurwapens ook andere uitgangsmaten mee te nemen. Bijvoorbeeld door onderzoek te doen met / bij de politie in zaken met legale wapenbezitters waarin het net goed is gegaan. Ter illustratie van zo'n casus: de politie vindt wapens thuis bij iemand die volledig in de war is. En dan hoort de politie later: het is kantie boord goed gegaan bij deze wapenvergunninghouder.

De praktijk is nu dat iemand elk jaar een verlengingsaanvraag moet doen. Is dat voldoende of zou dat vaker of anders moeten?

- Er kunnen volgens de experts belangrijke zaken veranderen in het leven van een persoon die kunnen leiden tot situaties van stress of boosheid, belangrijke momenten waarop er risico's kunnen ontstaan. Voor particulieren met een wapenvergunning gaat het bijvoorbeeld om scheiding, ontslag of andere ingrijpende gebeurtenissen. Overwogen kan worden om periodiek, bijvoorbeeld jaarlijks, toch even aan de bel te trekken, bij wapenbezitters langs te gaan. Niet alleen om te controleren of de kluis nog goed op slot kan, maar ook om aan de hand van een handboek vragen te stellen, een interview te doen, een gesprek te hebben. Als je het heel ver

doorredeneert, zo suggereert een van de experts, zou men in het uiterste geval een soort meldingsplicht aan de vergunningsverlening kunnen koppelen. Bijvoorbeeld: 'als je gaat scheiden, meldt het dan'. Maar dat is heel vergaand, zo menen andere experts, het is volgens hen wellicht beter om goed te communiceren naar beleidsmakers en politici dat er nooit een waterdicht systeem zal ontstaan. Je kunt wapenmisbruik nooit voor 100% zekerheid voorspellen.

- Een andere optie die volgens een expert onderzocht zou kunnen worden is de volgende. Er zou een aantekening gemaakt kunnen worden 'bij personen waarover na de beoordeling nog twijfels zijn'. Men zou in geval van twijfels bij de aanvraag of verlenging van een vergunning een voorwaardelijke toekenning kunnen geven, wat inhoudt dat daar bepaalde voorwaarden aan verbonden zijn. Er kan bijvoorbeeld besloten worden om een persoon elk half jaar te controleren.
- Bij defensie zijn beoordelingen niet altijd definitief een ja of een nee. Soms is het 'nu niet, maar je mag het over een half jaar nog een keer proberen'. Ook is er een tussenoptie van 'over 5 jaar nog een keer proberen'. Maar er zijn ook situaties waarin het voorgoed een 'nee' is, iemand kan dan voorgoed geen militair worden. Dat heeft met allerlei richtlijnen rond leeftijd, ernst, duur, problematiek en dat soort zaken te maken. Daar zijn heldere criteria voor. Het zou bij het toekennen van wapenvergunningen aan particulieren een optie kunnen zijn om naar deze systematiek te kijken evenals naar de criteria die daaraan ten grondslag liggen.
- Een van de experts doet de suggestie om de mogelijkheid te onderzoeken om te kijken wat een (aspirant) wapenbezitter doet op sociale media. Dat doe je dan niet bij iedereen en ook niet stelselmatig, maar eventueel op indicatie. Bijvoorbeeld als iemand een wapenvergunning heeft voor misschien wel 3 of 4 wapens. Stel iemand drukt zich agressief uit op open internetfora met extremistische content, dan is dat relevante openbaar toegankelijke informatie die volgens de expert bruikbaar kan zijn om mee te nemen in de jaarlijkse check.

Moet het bij beoordeling toekenning en monitoren wapenvergunning gaan om een instrument of iets anders? Wat is daarbij belangrijk?

- Er kan volgens de experts worden gewerkt met zelfrapportages waarbij iemand informatie over zichzelf in de vragenlijst invult, waarna je dat combineert of aanvult met andere bronnen zoals informatie uit het politie-systeem of informatie van derden. In ieder geval is het volgens de experts nodig om ook gesprekken te voeren met externe beoordelaars. Hiervoor worden de volgende redenen gegeven:
 - Er zijn veel meetinstrumenten die iets zeggen over iemands emotionele stabiliteit, zelfvertrouwen, of kwetsbaarheid. Maar of iemand daadwerkelijk gaat ontsporen is eerder een kwestie van de interactie met de sociale omgeving en de situatie (context en coping). Het is belangrijk om dit in een verdiepend gesprek goed in kaart te brengen.
 - Zelfrapportage vragenlijsten zijn gevoelig voor sociaal wenselijke antwoorden.
 - Zicht krijgen op de mogelijke impact van stressvolle gebeurtenissen is relevant. Het is belangrijk om in te schatten hoe iemand in zulke situaties zal omgaan met stress en stressoren.
- Handboek ontwikkelen opdat alle beoordelaars van hetzelfde uitgaan. Heldere definities en richtlijnen voor een uitvoerig interview. Beoordelaars moeten precies weten wat ze moeten uitvragen en hoe het gescoord moet worden.
- Als de wapenvergunning is afgegeven, dan vinger aan de pols blijven houden. Niet alleen bij de aanvraag de psychische gesteldheid beoordelen, maar op meerdere momenten gedurende de jaren dat een persoon beschikt over een wapenvergunning.
- Het is volgens experts belangrijk om in de screeningsfase een triangulatie aan bronnen te hebben die iets kunnen zeggen over de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters. Niet alleen zelfrapportages dus, óók omdat daarbij het gevaar van sociaal wenselijke antwoorden bestaat. Mensen uit de omgeving van de (aspirant) wapenbezitters kunnen

iets zeggen over impulsiviteit. De politie kan controleren of er geen incidenten zijn waarbij de (aspirant) wapenbezitter betrokken was. Dit kan je ook uitvragen bij de sociale omgeving van de aspirant. Als een wapen thuis gehouden wordt, kan je overwegen om ook gezinsleden of andere huisgenoten te screenen op antecedenten (door politie). Oftewel, het liefst wil je meerdere onafhankelijke bronnen die iets kunnen zeggen over de (aspirant) wapenbezitters. Een andere reden voor triangulatie is om een breder beeld van een (aspirant) wapenbezitter te kunnen vormen en aldus een betere risico-inschatting te kunnen maken. Bijvoorbeeld, met betrekking tot impulsiviteit: de neiging bestaat om bij risicotaxatie te richten op de mensen waarvan al bekend is dat er psychische problematiek is. Dit kan heel stigmatiserend zijn voor die mensen. Wat we volgens de experts echter ook weten is dat mensen die helemaal geen stoornis hebben, soms ook iets heel impulsiefs kunnen doen. Om dit risico beter in te kunnen schatten zou je mensen uit de omgeving van de (aspirant) wapenbezitter kunnen bevragen.

Wat is er nodig volgens de experts om een optimale beoordelingssystematiek voor de beoordeling en monitoring van de psychische gesteldheid van (aspirant)wapenbezitters in de praktijk vorm te geven? Het gaat hierbij vooral om het inzichtelijk maken van de ideale situatie (ook indien het moeilijk zou zijn om deze te realiseren).

- Een risicotaxatie instrument ontwikkel je volgens de experts op basis van de wetenschappelijk evidentie die er is, maar ook op basis van de benodigde toepasbaarheid en het gebruik daarvan. En daarvoor heb je hele duidelijke richtlijnen nodig voor hoe je dat dan moet beoordelen. Dan moet je er vanuit gaan dat dat een heel ontwikkelproces is. Systematisch onderzoek is nodig om een dergelijk systeem te kunnen ontwikkelen. Mogelijk zal zo'n systematisch onderzoek opleveren dat niet één instrument nodig is, maar een trapsgewijs systeem van initiële screening en vervolgens stappen van steeds intensiever onderzoek, waarin alle inzichten die in de expert-meeting zijn genoemd kunnen worden verwerkt. Dat is heel ingewikkeld.

De ontwikkeling van het systeem gaat volgens de experts hand in hand met de ontwikkeling van een handboek, (semi-) gestructureerde vragenlijsten, observatielijsten voor huisbezoeken, opleidingen, en interviews.

- Een gestructureerd instrument waar je uiteindelijk je beoordeling op bepaalt, moet volgens de experts niet alleen oog hebben voor risicofactoren maar ook voor beschermende factoren/weerbaarheid/context.
- Het is volgens de experts belangrijk, los van eerder onderzoek naar alle mogelijke voorspellers, om helder te hebben wat je wilt voorspellen met een nieuw te ontwikkelen instrument. Vragen die je daarbij kunt stellen zijn bijvoorbeeld 'hebben we het naast incidenten ook over bijna-incidenten?'; 'hebben we het over wapenmisbruik naar anderen of ook naar de personen zelf?' En is het vuurwapen door de persoon met wapenvergunning zelf misbruikt, of door iemand uit zijn of haar omgeving? Wellicht zijn er volgens de experts bij deze uiteenlopende scenario's verschillende risicofactoren die een rol spelen. De psychische gesteldheid van de (aspirant) wapenbezitter zelf is een van de factoren om het risico te beoordelen op een mogelijk misbruik richting anderen. Maar welke (andere) factoren spelen een rol bij het gebruik richting de persoon zelf, zoals suïcide, of bij recidive? Men moet volgens de experts hele strakke definities gaan opstellen van wat je wilt voorspellen, en vervolgens moet men heel scherp definiëren welke elementen een rol spelen bij die voorspelling.
- Maak gebruik van de grote hoeveelheid kennis die er al ligt. Er is al veel kennis ontwikkeld ten behoeve van het screening instrument dat eerder is gebruikt. Daarbij is volgens de experts gedegen onderzoek gedaan naar de factoren die de psychische gesteldheid bepalen. Ga dit onderzoek niet opnieuw doen, maar benut het bij de ontwikkeling van een nieuw instrument.
- De experts adviseren om bij het ontwikkelen van een nieuwe beoordelingssystematiek actuele kennis te inventariseren en te gebruiken, want er is sinds de ontwikkeling van de e-screener veel nieuwe kennis ontwikkeld. We zijn nu aanmerkelijk verder qua inzichten, ook op het gebied van risicofactoren.

- Het kan volgens de experts nuttig zijn om aanvullend te kijken naar de populatie van legale vuurwapenbezitters waarbij de vergunning niet verlengd is. Of waarbij de vergunning op een gegeven moment is afgepakt. Dit om vast te stellen of daar structureel iets zit, een factor die bij deze personen simpelweg is gemist, die niet is meegenomen in de initiële screenings. Of: wat is er in de screening wel goed gemeten, maar is simpelweg veranderd met de tijd? Daar zouden dan extra controles op kunnen komen.
- Het zou volgens de experts nuttig zijn als er wettelijke kaders worden meegegeven met betrekking tot wat bevestigd moet en mag worden. Hierbij moet goed toegelicht worden wat wordt bedoeld. Ook moet duidelijk gemaakt worden wat je wettelijk wel en niet mag bevragen. Check de wetgeving hieromtrent. Bijvoorbeeld: als in de wet staat dat alleen aan mensen die psychisch stabiel zijn een wapenvergunning mag worden verleend, dan moet je in kaders uitwerken wat hieronder wordt verstaan, en hoe je dat moet toetsen.
- Denk aan de voorkant al goed na over de implementatie van het instrumentarium. Bij de ontwikkeling van het instrumentarium is het bijvoorbeeld belangrijk (en ingewikkeld) om deze inclusief te maken voor verschillende groepen mensen (zoals naar sekse, herkomst, leeftijd).

Wat zijn volgens de experts gewenste karakteristieken van beoordelaars, trainingen, gespreksvormen?

- Beoordelaars hebben volgens de experts idealiter kennis over alle elementen die ze moeten beoordelen. Dus niet alleen over stoornissen, psychologie, contexten en weerbaarheid, maar ook over problematiek rond wapengebruik door wapenvergunninghouders. Het heeft daarom volgens de experts de voorkeur dat beoordelingen worden gedaan door minimaal twee beoordelaars waarin deze competenties zijn verenigd. Het gaat er ook om dat beoordelaars met elkaar kunnen overleggen en sparren. Zeker als ze vaak dit soort beoordelingen doen, is er een risico dat iemand op

een gegeven moment in een eigen coconnetje komt. Het is goed om elkaar scherp te houden; waar hebben we het nu precies over, hoe staat het ook alweer beschreven in de richtlijnen? De vraag is dan nog wel: moeten verdiepende gesprekken worden gevoerd met uitsluitend gedragsdeskundigen, of kan het ook iemand zijn die een specifieke training heeft gevolgd of bijvoorbeeld iemand die verstand heeft van het gebruik van wapens door mensen? De experts geven aan dat een gesprek in het ideale geval door minimaal twee onafhankelijke beoordelaars gevoerd wordt, waarvan minimaal één gedragskundige. Beoordelaars met een gedragsdeskundige achtergrond kunnen het instrument en de concepten in het instrument, het beste begrijpen en ook het beste beoordelen. Alleen een gedragsdeskundige is echter waarschijnlijk niet genoeg, want hij of zij kan onmogelijk kennis hebben van alle verschillende contexten waarin wapenvergunninghouders zich met een wapen kunnen bevinden. Daarom moet ook worden nagedacht over het eventueel koppelen van een gedragsdeskundige met iemand die kennis heeft van legaal wapengebruik en van de contexten waarin wapens door particulieren kunnen worden gebruikt.

- Voor gedragskundigen zou het beoordelen van (aspirant) wapenbezitters een functie / specialisme kunnen zijn waarop iemand zich kan toespitsen. De kwaliteit van beoordelingen zal volgens de experts waarschijnlijk hoger worden als dat door een beperkte gespecialiseerde groep wordt gedaan. Je kunt niet volstaan met een incidentele training aan beoordelaars. Het opleiden op zichzelf is al veel werk, maar dat houdt niet op na x maanden opleiding. Denk aan intervisies, begeleiding, terugkomdagen, dat soort zaken, om het referentiekader van de beoordelaars steeds beter te maken. In ieder geval, door op elkaar af te stemmen.
- Het kan volgens de experts meerwaarde hebben als in de opleiding aandacht is voor stressvolle contexten waarin risico's toenemen, met rollenspellen, om het inlevingsvermogen te vergroten. Net zoals in de opleidingen voor selectiepsychologen bij de politie of defensie. Een van de experts geeft het volgende voorbeeld. Bij defensie krijgen psychologen een militaire training waarin het gaat om ervaringen zoals 'hoe is dat nou

als iemand heel hard naast je staat te schreeuwen, omdat jij een put moet graven, omdat de vijand eraan komt'. Dat kan je honderd keer aan iemand vertellen, maar beter is om het een keer mee te maken'.

2.2. Kennistafel 3

In de derde kennistafel reflecteerden experts die al eerder betrokken zijn geweest bij het ontwikkelen en evalueren van instrumenten om de psychische gesteldheid van (aspirant) wapenbezitters te beoordelen, op de uitkomsten van de eerste twee expertsessies. De uitkomsten van de eerste twee expertsessies werden door de experts herkend. Paragraaf 2.2. beschrijft de belangrijkste aanvullingen en nuances die door experts in de derde kennistafel naar voren zijn gebracht.

Psychische gesteldheid en risicofactoren

- In de eerste twee kennistafels is door experts gesproken over de term 'psychische gesteldheid'. Er zijn daarbij veel factoren benoemd in relatie tot eventuele risico's bij vuurwapenbezit. Als aanvulling hierop benoemen de experts in de derde kennistafel dat realiteitstoetsing en impulscontrole belangrijk zijn voor de risico-inschatting.
 - In hoeverre heeft iemand goed zicht op de realiteit, is de 'realiteitstoetsing' intact? Zo niet, dan is dat volgens de experts een rode vlag. Bij realiteitstoetsing kun je allereerst denken aan verschillende categorieën van psychische stoornissen, zoals psychose, schizofrenie en manisch depressiviteit. En ernstige depressie, als mensen alles alleen maar pikzwart zien. Maar je kunt ook kijken naar categorieën zoals lage begaafdheid, aangeboren – of niet aangeboren hersenletsel, en beginnende dementie. Kortom, er zijn nogal wat verschillende categorieën die invloed hebben op de mate waarin mensen de realiteit kunnen inschatten. Ter illustratie benoemt een van de experts dat er wetenschappelijke artikelen zijn verschenen over hoe men om zou moeten gaan met veteranen, die in de Verenigde Staten allemaal vergunningen hebben, en soms automatische geweren thuis hebben staan. 'Stel dat die Alzheimer gaan ontwikkelen, moet je hen dan op een gegeven moment de wapens afnemen?'

- In hoeverre is er sprake van impulscontrole? Dan kun je volgens de experts denken aan persoonlijkheidspathologie (vroeger psychopathie geheten), en antisociale persoonlijkheidsstoornissen. Ook kun je denken aan verslavingsproblematieken. Dit zijn, vanuit psychiatrisch standpunt, verschillende ziekten die moeilijk in één instrument/vragenlijst zijn te vangen.
- In de eerste twee expertsessies is er gesproken over radicalisering. Eén van de experts geeft aan dat beargumenteerd kan worden dat radicalisering een groepsgebonden stoornis in realiteitstoetsing is, die meestal niet bij de psychiater terecht komt, maar wel belangrijk is.
- Eén van de experts geeft in overweging dat BOPZ registratie, net zoals een veroordeling voor een geweldsdelict, een rode vlag zou moeten zijn. Want iemand heeft dan laten zien, al is het eenmalig, dat hij of zij 'van het padje is geweest op een zodanig ernstige manier dat er ingegrepen moest worden'.

Dilemma's screening instrument

- Er is volgens de experts een verschil tussen enerzijds een *screening instrument*, waar je parameters ophaalt om het gesprek te kunnen voeren, en anderzijds een *selectie instrument* dat bepaalt of er wel of niet een wapenvergunning kan worden afgegeven. Een screeninginstrument moet vooral de eerste screening ophalen, je haalt hiermee dus informatie naar voren waar het in het verdiepende gesprek met de (aspirant) aanvrager over moet gaan. Experts wijzen op de mogelijke valkuil om een screener instrument als binair instrument te gebruiken, want dan komt er te veel gewicht aan de binaire uitkomst te hangen bij de beslissing om iemand wel of geen wapenvergunning te geven. Het is dus gewenst om aanvullend een verdiepend gesprek te voeren. Dat is volgens de experts nog iets anders dan de eerder in dit verslag genoemde discussie over 'selecting in' versus 'selecting out'. Als op de meting met het eerste screeningsinstrument iemand heel slecht scoort op *bepaalde indicatoren*, dan hoeft je die persoon

volgens de experts niet meer op gesprek te hebben. Maar dan moet je dat vooraf wel heel strak formuleren en duidelijk maken dat sommige zaken niet kunnen worden gecompenseerd. Bijvoorbeeld, als iemand al tien jaar lang alcoholist is.

- Uit de evaluatie van de e-screener, als onderdeel van het wapenverlofverleningsproces, kwam volgens de experts naar voren dat dit een behoorlijk goed instrument was. Alleen kon men wel vragen stellen bij hoe het gebruikt werd om tot een beslissing te komen voor het wel of niet verlenen van wapenvergunningen. De beslissing werd op basis van scores op afzonderlijke schalen genomen. Een betere validiteit bleek echter als de beslissing op de combinatie van de schalen wordt genomen. Als er in de toekomst opnieuw gewerkt gaat worden met een screeningsinstrument, dan zou men kunnen overwegen om de totaalscore als indicator te nemen voor de taxatie van het risico. Mits, zoals benoemd bij de vorige bullit, iemand niet heel slecht scoort op specifieke indicatoren die niet kunnen worden gecompenseerd.
- In de eerste twee expertsessies is vastgesteld dat experts op basis van de bij hen beschikbare informatie oordelen dat het aantal incidenten van vuurwapenmisbruik door legale wapenbezitters vermoedelijk te beperkt is om statistische analyses te kunnen maken op onderliggende factoren. Dat is een heel belangrijke constatering, want als deze zogeheten 'base rate' te laag is, dan is het effect van het verbeteren van de voorspellingkracht van een screeningsinstrument uiteindelijk minimaal. Ter illustratie, vanuit de arbeids-organisatiepsychologie zijn er allerlei utiliteitsmodellen waarmee wordt aangetoond dat de voorspellende kracht van goed gevalideerde instrumenten minimaal is bij een te lage base rate. Bij een hele lage base rate kan de voorspellende kracht van een instrument alleen betekenisvol zijn als je deze afneemt bij een selectie van mensen die een hoger risico lopen. Dit een heel moeilijk dilemma, omdat het niet alleen een technische vraag is, maar ook een maatschappelijke vraag.

- De doelstelling waar het te ontwikkelen instrumentarium voor ingezet wordt, is volgens de experts heel bepalend. De doelstelling van screening kan zijn: als er maar een gering vermoeden is van een risico dan moeten wij als maatschappij nee zeggen tegen het verlenen van een wapenvergunning. Met andere woorden, dan staan je screeningsprocedure en de gesprekken die je daarna gaat hebben, in de stand van 'als er het gevoel is dat iemand mogelijk niet deugt, dan gaat het niet door'. In plaats van de omgekeerde situatie, de omgekeerde bewijslast. Dan sta je bij de beoordeling in een heel andere stand: 'zolang wij er niet van overtuigd zijn dat iemand ongeschikt is, kan hij of zij verder'.
- Als men het screeninginstrument heel strak zou afstellen, dan vergroot dit volgens de experts het percentage afvallers onder mensen die het voor het eerst een vergunning aanvragen. Maar er kunnen ook behoorlijk wat mensen afvallen die wellicht al 20 tot 30 jaar een wapenvergunning hebben voor de jacht of schietsport, en dan ineens hun vergunning moeten inleveren. Eén van de experts merkt hierbij op: "deze mensen gaan dan mogelijk bij de bestuursrechter klagen. Men zou kunnen zeggen 'ik heb 30 jaar lang een vergunning, niks aan de hand geweest, en uit het aantal bekende incidenten blijkt helemaal niet dat er een probleem is, dus het instrument deugt niet'. Dit soort uitkomsten en gevolgen hebben volgens de experts echter uiteindelijk niet met het instrument zelf te maken. Het heeft te maken met de keuzen die je als samenleving maakt (politieke en maatschappelijke eisen aan het instrument). Je kunt heel veel aan het instrument proberen te verbeteren, maar als er ondertussen maatschappelijke en politieke eisen veranderen, dan schieten zulke verbeteringen niet op. Over dat soort zaken moet volgens de experts goed over nagedacht worden indien er opnieuw met een screenings instrument gewerkt gaat worden.
- Volgens de experts zijn 'bio data' en 'life events' potentieel goede voorspelers van risico's op wapenmisbruik, maar in de praktijk is het lastig wat je daarmee moet. Want hoe weeg je het bijvoorbeeld bij een aanvraag of verlenging van een wapenvergunning mee als iemand in een scheiding

zit? Bovendien moet je deze data dan ook voortdurend monitoren. Het is volgens de experts dubieus of het ethisch is om dit soort gegevens uit te vragen. Ook moet volgens de experts dan goed worden nagedacht over hoe het vervolgproces moet worden ingericht. Is een trigger per definitie altijd een reden om te zeggen 'we weigeren de vergunning of we trekken deze in'? Of kun je daar ook een soort preventieve maatregel tussenleggen? Je hoeft niet te komen tot een zwart of wit beslissing, je kunt ook nadenken over schakeringen. Bijvoorbeeld, dat de beoordelaar op grond van een beoordeling zegt 'bij u is sprake van indicatoren die kunnen leiden tot problemen, dus we gaan tijdelijk uw vergunning intrekken'. De wapens worden tijdelijk afgenomen totdat de scheiding rond is of een schuldsanering afgelopen is. Het is volgens de experts verstandig om tijdig het gesprek te voeren over dit soort dilemma's, met het oog op de eventuele ontwikkeling van nieuwe instrumentaria.

- Het komt voor dat mensen die een aanvraag doen voor een wapenvergunning, in de politiesystemen voorkomen. Bijvoorbeeld omdat ze 1,5 jaar daarvoor een melding hebben gedaan dat ze zijn bedreigd in hun persoonlijke veiligheid. Als een beoordelaar naar de informatie in de systemen kijkt, dan zou er dus geen criterium zijn om de vergunning niet te verlenen. Een van de experts benoemt vanuit zijn eigen praktijk een voorbeeld dat laat zien dat een beoordelaar hier eigenlijk niet kan volstaan met alleen de systeeminformatie, maar ook het gesprek met de aanvrager of zijn sociale omgeving zou moeten aangaan. 'Als je met de betreffende aanvrager het gesprek aangaat, dan kun je bijvoorbeeld erachter komen dat hij/zij de schietsport is gaan beoefenen om een legitieme reden te hebben om een vuurwapen aan te vragen. Maar zijn hoofddoel is helemaal niet de schietsport, maar dat hij zich thuis kan beveiligen met een wapen. Hoe daarmee om te gaan? Dat vraagt iets van beoordelaars, hoe kijk je nou naar het proces? Dus het is meer dan alleen een inschatting kunnen maken over psychische factoren.'

- Een van de experts werpt het volgende dilemma op: hoe erg is het als een heel klein percentage van de Nederlanders geen wapenvergunning krijgt terwijl ze dat wel willen. De wapenwetgeving geldt immers voor elke Nederlander: in principe is er een verbod om een wapen te hebben, tenzij je een vergunning hebt. Hoe erg ben je in je persoonlijke rechten geschaad als jij niet in die uitzonderingspositie komt dat je wapens mag hebben, omdat we daar twijfels bij hebben als maatschappij? Want er zit gewoon een heel groot risico aan als iemand ten onrechte een wapen krijgt. Dit is een hele principiële vraag, die bij de wetgever kan worden neergelegd.

Eisen aan de verdiepende interviews

- Vorig jaar is een grote internationale meta analyse (Sackett en Lievens, 2023) gedaan over de voorspellende kracht van allerlei soorten instrumenten voor de brede populatie. Daaruit blijkt dat het gestructureerde interview de beste voorspeller is. De 'past performance', dus de criminologische historie oftewel de bio-sketch voorspelt ook erg goed. Tevens blijkt volgens de experts uit de meta analyse ook dat 'zelf-beoordelingen' zoals is gedaan bij de e-screener, absoluut ook met andere beoordelingen aangevuld moeten worden. Tot slot, *een verdiepend ongestructureerd interview kan risicovol zijn*, omdat sprake kan zijn van 'onderbuik gevoelens' en het hebben van 'overconfidence' bij de beoordelaar. Dat wil zeggen dat je als (enige) beoordelaar na het interview zo overtuigd bent van je eigen oordeel, dat het de voorspellende kracht juist naar beneden haalt. Daarom moeten volgens de experts beoordelingen door middel van interviews altijd door minimaal twee personen worden gedaan. In ieder geval één hiervan moet een gedragsdeskundige zijn die er verstand van heeft. Het interview is bij voorkeur gestructureerd.
- In dit verdiepende gesprek hoeft volgens de experts niet op alle indicatoren te worden doorggevraagd. Alleen doorvragen op zaken indien in de screening iemand daarop opmerkelijk heeft gescoord. Wees er tevens van bewust dat instrumentaria voor gestructureerde interviews tegenwoordig

heel vaak bestaan uit allerlei verschillende segmenten. Je hoeft ze meestal niet allemaal langs te wandelen. Je hoeft niet bij iemand van 18 jaar die een wapenvergunning aanvraagt, de paragraaf over dementie te gaan uitvragen. Gestructureerde interviews kun je dus heel economisch doen.

- Uit screeningsvragen en uit andere informatie kunnen mogelijke contra-indicaties naar voren komen bij een (aspirant) wapenbezitter. Dan is de vraag: alleen bij de kleinere groep met contra-indicaties een verdiepend gestructureerd interview afnemen, of toch met iedereen? In de ontwikkelfase moet je daar volgens de experts goed over nadenken.
- Bij de (gestructureerde) interviews kan het interessant zijn om realiteitstoetsing mee te nemen. Een van de experts benoemt dat Duitse psychologen hebben laten zien dat de persoonlijke interpretatie van omstandigheden voorspellende kracht heeft. Dat kun je doen door een bepaalde situatie aan de (aspirant) aanvrager voor te leggen en uit te vragen 'hoe interpreteer je dit nou, wat betekent dit voor jou?'
- Enkele experts in de derde kennistafel plaatsten vraagtekens bij de constatering uit de eerdere expertsessies dat van de beoordelaars altijd minimaal één persoon een gediplomeerd gedragskundige moet zijn. Namelijk: 'ervaring in het doen van dit soort screenings is veel belangrijker dan wat iemand ooit op de universiteit heeft geleerd. Alles is trainbaar. Maar bij zo'n training moet je dan wel regelmatig terugkomdagen hebben, om mensen steeds weer scherp te houden. En een instrument met goede instructies.' Hier werd door een andere experts tegenin gebracht: 'Je moet wel extra eisen aan zo iemand stellen. Zou iemand in staat kunnen zijn om zonder psychiatrische kennis, in een interview in de gaten te hebben of iemand misschien wel aanleg voor psychose heeft. Ik denk het niet.'

Suggesties om tot een goed instrumentarium voor de beoordeling van risico's te komen

Door de experts zijn een aantal suggesties en overwegingen geopperd ten aanzien van het proces en randvoorwaarden om tot een goed instrumentarium voor de beoordeling van risico's te kunnen komen.

- Denk eerst na over het grotere systeem voordat je het meetinstrument gaat ontwikkelen. De experts adviseren om als een eerste stap in het ontwikkelproces na te denken over 'wat wil ik voorspellen?' Wat wil je bereiken met je instrumentarium, wat zijn de doelen?' Stel ook vast: wat is de huidige stand van zaken in de wetgeving en wat wil de maatschappij? Gebruik de lessons learned van wat is gebeurd in de afgelopen jaren, zoals rond de e-screener. Als daar meer grip op is, kan je als tweede stap systematisch de ontwikkeling oppakken. Dus gezamenlijk met mensen met verschillende expertises en verschillende ervaringen, met verschillende rollen in het hele proces. En dan: hoe ga je het proces inrichten? In de kennistafels zijn daar nu al wat ideeën voor opgedaan, maar het vereist uiteindelijk volgens de experts verdiepende studie. Het ontwikkelen van het uiteindelijke instrumentarium is dan de derde stap. Als onderdeel daarvan zou je opnieuw moeten kijken naar wat er al ligt aan ervaringen, kennis en materialen.
- Het is volgens de experts belangrijk om aan de voorkant na te denken wat we nu eigenlijk willen of acceptabel vinden als maatschappij. Wat voor risico's wil je nemen, binnen de wetgeving en binnen de maatschappelijke acceptatie. Daar moet je eerst goed over nadenken voordat je een beoordelingssysteem gaat ontwikkelen.
- Organiseer voordat je begint met het ontwikkelproces een bijeenkomst over de vraag 'wat is precies het criterium om iemand wel of geen wapenvergunning toe te kennen' en neem daarover een besluit. Waar wil je de grens leggen? Wat betekent precies 'geringe twijfel'? Hoe streng of hoe soepel wil je daarbij zijn? Dat moet je volgens de experts niet alleen

met de ontwikkeling van een screeningsinstrument doen, maar met het hele proces. Dat is eigenlijk de trapsgewijze selectie zoals in de vorige twee expertbijeenkomsten is genoemd. Daar moet je eerst over nadenken voordat je een normering oplegt. Het is dus meer dan alleen het ontwikkelen van een valide instrument, het is een grotere discussie. Daar heeft volgens de experts de overheid een belangrijke rol in. Evenals de minister, de politie en de testexperts.

- Pak de ontwikkeling van het instrumentarium met het oog op de complexiteit gezamenlijk/integraal op. Gezien alle complexiteit is het volgens de experts aan te bevelen om het ontwikkelproces niet gefragmenteerd uit te voeren. Dus niet: 'organisatie X doet de inhoud', 'organisatie Y doet evaluatie', 'organisatie Z doet het proces', 'weer een andere partij doet de techniek'. Beter zou zijn om het ontwikkelproces gezamenlijk en integraal op te pakken.
- Gebruik ten behoeve van de ontwikkeling van het instrumentarium alle historische informatie die beschikbaar is, in brede zin. De experts adviseren om daarbij ook te kijken naar de kleine dingen die informatie kunnen opleveren, zoals de individuele rechtszaken, want daar is mogelijk heel veel uit te halen.
- Een stuurgroep is belangrijk. In het ontwikkelproces kan men op een gegeven moment losse dingen uit gaan werken, maar een stuurgroep kan constant naar het grotere plaatje blijven kijken.
- In de kennistafels is gesproken over wat nodig is voor de 'ideale situatie' om risico's te kunnen beoordelen op eventueel wapenmisbruik door (aspirant) aanvragers, maar de keerzijde is dat daaraan ook kosten, tijd en geld verbonden zijn. De volumes van aanvragen kunnen dermate groot zijn, dat we het volgens de experts qua menskracht mogelijk niet zullen redden. Er is ook nog de voorwaarde van proportionaliteit, subsidiariteit, maar ook gewoon betaalbaarheid en realiseerbaarheid. Dit in relatie tot welke risico's we nu eigenlijk lopen. Dus we moeten nadenken over de balans tussen het instrumentarium en de toegevoegde waarde hiervan, versus de kosten en inspanning die je erin investeert.

- We zijn als Nederland niet uniek met risico's rond wapenbezit, en we hebben als Nederland te maken met de Europese regelgeving. Het is daarom volgens de experts belangrijk om te weten hoe andere Europese lidstaten met dilemma's omgaan zoals we hebben besproken. Hoe hebben zij het stelsel ingericht. En hoe moet je de nodige informatie op het vlak van medische en psychische informatie betrekken in je beoordelingsproces? Hoe is dan vervolgens de uitvoering van beoordelingen ingericht?

Relevante ontwikkelingen

Door de experts zijn een aantal wetenschappelijke, maatschappelijke en juridische ontwikkelingen genoemd die relevant kunnen zijn om kennis van te nemen.

Wetenschappelijk

- Bij TNO is momenteel een onderzoek bezig naar de toepassing van 'serious gaming' om 'triggers en life events' op te roepen. Er is een vragenlijst ontwikkeld die nu wordt afgenomen bij zowel de politie als bij defensie, om te zien hoe iemand op triggers reageert. Beoogd wordt om een simpel online instrument te ontwikkelen, omdat dat de technologieën zijn die we nu hebben. Er is volop onderzoek bezig naar dat soort instrumenten.
- Uit de eerder genoemde meta analyses van Sackett en Lievens blijkt dat het gestructureerde interview de beste voorspellingskracht heeft voor het beoordelen van risico's. Gezien de aantallen aanvragers voor een wapenvergunning zou er de verleiding kunnen zijn om gestructureerde interviews op afstand (online) te gaan doen. Online gestructureerde interviews afnemen klinkt heel makkelijk, maar het is volgens de experts heel lastig om dat te doen. Face-to-face blijft een toegevoegde waarde hebben. We kunnen daarmee niet helemaal uitsluiten dat een interview op afstand in sommige gevallen betekenisvol kan zijn. Wanneer dit wel betekenisvol kan zijn moet echter nog beter onderzocht worden.

Juridisch

- Particuliere wapenbezitters zijn niet alleen sportschutters en jagers, maar er zijn ook nog mensen die wapenonderhoud doen aan wapens van bijvoorbeeld de politie. En mensen die in de wapenhandel zitten en tijdelijk een wapen hebben, omdat ze pakketjes wapens moeten vervoeren van A naar B. Er is volgens de experts wellicht nog het nodige te doen qua wetgeving op dit terrein.

Samenleving

- Er is sprake van een groei in het aantal mensen dat doet aan 'airsoft schieten', met één op één kopieën van echte vuurwapens. Spelers schieten op elkaar als in een oorlog. Je kunt je volgens de experts de vraag stellen of het wenselijk is dat mensen op die manier militaire vaardigheden aanleren.
- Bij sportschutters zie je volgens een van de experts momenteel een aantal ontwikkelingen. Het gaat in de schietsport om meer dan alleen op een kaartje schieten, wat sommige sportschutters doen. Het blijkt dat sommigen ook dynamisch schieten beoefenen. Dat gaat volgens de expert richting het niveau van een getrainde politieman, wat betreft het kunnen omgaan met een wapen. Ook zijn er signalen dat Nederlandse sportschutters reizen naar andere landen in Europa om deel te nemen aan combat shootings. Dat zit volgens de expert al meer aan de kant van het oefenen van militaire vaardigheden. Ook bepaalde wapentypes nemen toe. Vroeger waren het allemaal hele basale wapens, gewoon een pistool en vervolgens een eenvoudig geweer. Nu schieten sommigen bij schietsportverenigingen volgens de expert met typen wapens waar ook militairen mee schieten. De vraag is of dit ethisch gezien een wenselijke ontwikkeling is.
- Een van de experts stelt dat het probleem van illegale wapens in de samenleving groter is dan van legale wapens. De politiek, de media en de pers duiken volgens de expert eerder op als het misgaat met iemand die legaal een wapen heeft dan als geweld plaatsvindt met illegale wapens.

Het verhaal is dan vaak: 'waarom is die wapenvergunning niet eerder ingetrokken?' Terwijl bij incidenten met illegale wapens niet door de pers wordt gevraagd hoe de schutter aan de wapens kwam.

- Een van de experts werpt de vraag op: wat is nou het feitelijke risico dat in Nederland iemand door wapengebruik, al dan niet illegaal of legaal verkregen, om het leven komt of ernstig geschaad wordt? De kans dat iemand met of zonder wapenvergunning beredeneerd een illegaal wapen verwerft om een eventuele misdaad te plegen is volgens de inschatting van de expert groter dan dat iemand met wapenvergunning het wapen van de sportvereniging daarvoor gebruikt, of dat iemand het wapen van de sportvereniging in een psychose gebruikt.
- Een laatste ontwikkeling die door de experts is genoemd is dat er, door de oorlogen en conflicten in Europa, meer vluchtelingen in Nederland komen met wapenervaringen. Deze personen kunnen geen wapenvergunning krijgen in Nederland, omdat de wetgever voorschrijft dat er een antecedenten onderzoek moet worden gedaan. Er kan echter geen informatie worden verkregen over de afgelopen jaren over deze personen, waardoor de beoordelingen niet kunnen worden gedaan en dus ook geen vergunningen kunnen worden toegekend.

Bijlage Referenties

Deskundigenrapport e-screener (2022). <https://www.nojg.nl/wp-content/uploads/2022/05/deskundigenrapport.pdf>.

Onderzoeksraad voor Veiligheid (2011). *Wapenbezit door sportschutters. Onderzoek naar het stelsel ter beheersing van het legaal wapenbezit naar aanleiding van het schietincident in Alphen aan den Rijn op 9 april 2011*.

Onderzoeksraad voor Veiligheid (2013). *Veiligheid in perspectief. Acht jaar ongevalsonderzoek door de Onderzoeksraad voor Veiligheid 2005-2012*. https://www.onderzoeksraad.nl/nl/media/inline/2019/8/8/ovv_veiligheid_in_perspectief_web.pdf.

Onderzoeksraad voor Veiligheid (2019). *Zorg voor veiligheid. Veiligheid van mensen met een ernstige psychische aandoening en hun omgeving*. <https://www.onderzoeksraad.nl/nl/page/4941/zorg-voor-veiligheid---veiligheid-van-mensen-met-een-ernstige>.

TNO-rapport (2020). *Tussentijdse evaluatie van de e-screener Psychische gesteldheid van wapenverlofaanvragers*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-b40488cf-4a71-469a-a210-cfdce4e23ef0/pdf>.

COLOFON

Opdrachtgever Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum
Auteurs Drs. R. Van Wonderen
R. Van Rhemen, MSc
Dr. S.M. Ganpat
Uitgave Verwey-Jonker Instituut
Giessenplein 59 C
3522 KE Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-312-4

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, juni 2024.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron
wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is
mentioned.